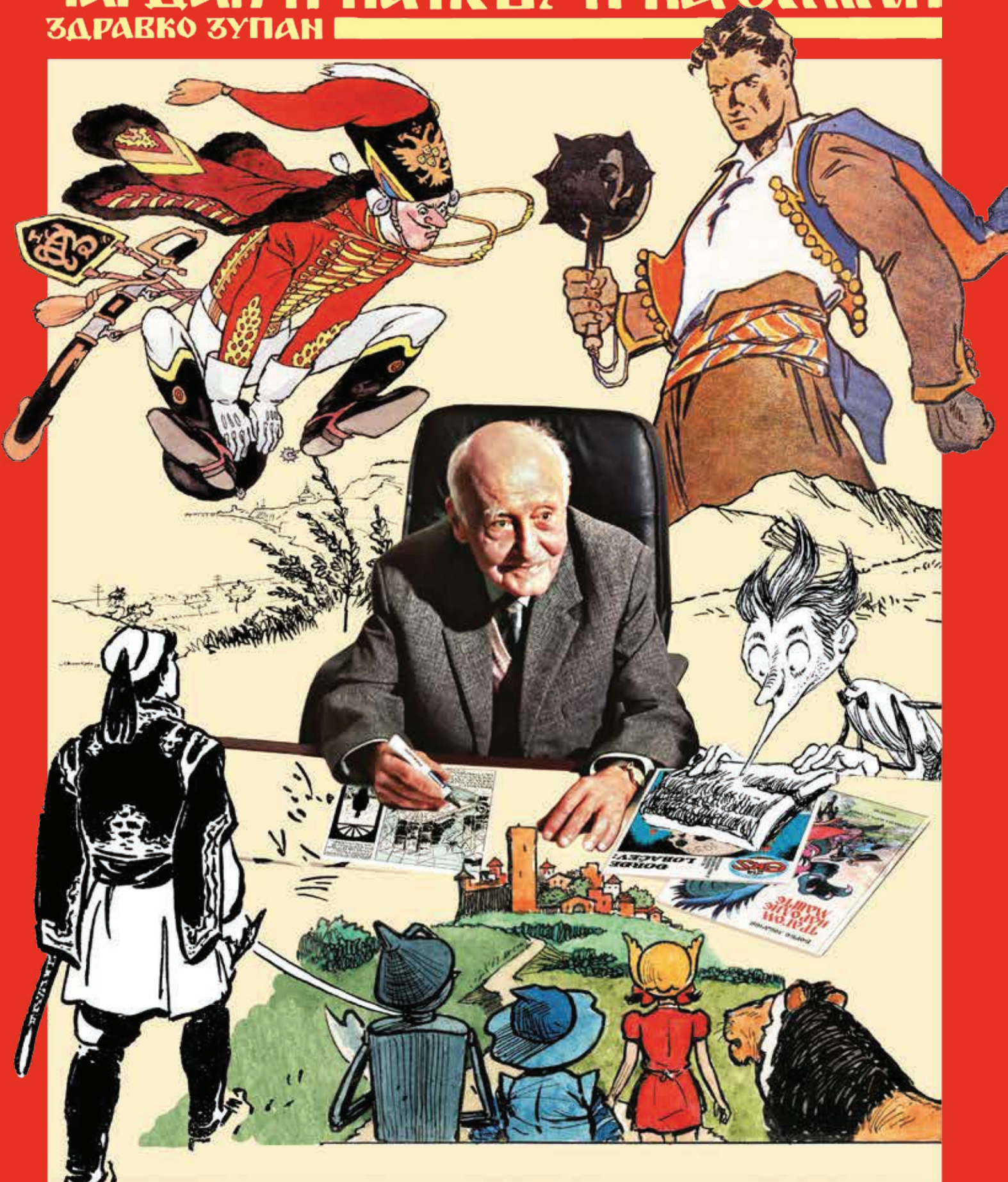

Лобачев

ЧАРДАК И НА НЕБУ И НА ЗЕМЉИ

ЗДРАВКО ЗУПАН

Herbert

Ловачељ

ЧАРДАК И НА НЕБУ И НА ЗЕМЉИ

ЗДРАВКО ЗУПАН

Београд, 2021.

Здравко Зупан

Лобачев - Чардак и на небу и на земљи

Издавачи: Modesty stripovi (Осврти #5) / Макондо

www.modestystripovi.com

www.makondo.rs

У сарадњи са Центром за уметност стрипа при

Удружењу стрипских уметника Србије

www.usus.org.rs

Уредници:

Живојин Тамбурић (Modesty stripovi),

Кристијан Релић, Бојан Боснић и Милош Косовац (Макондо)

Приређивач књиге из рукописа: Зоран Стефановић

Помоћ у припреми рукописа: Сњежана Зупан

Рецензенти: Ирина Антанасијевић и Васа Павковић

Слог, прелом и обрада слика: Владимир Вукашиновић

Права за ову књигу: Modesty stripovi и Макондо

Права у целини: за прилоге Здравка Зупана — породица Зупан, Београд,

за прилоге Ђорђа Лобачева — Зоран Стефановић / Удружење стрипских

уметника Србије, у име породице Лобачев, Москва

Илустрација на предњој корици: поставио Здравко Зупан,

спровео Владимир Вукашиновић

Штампа: Службени гласник

Тираж: 300

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

ISBN: 978-86-80306-20-9

COBISS.SR-ID 38820105

Сва права остају носиоцима ауторских права и потпуна или делимична репродукција ове књиге мора се договорити са носиоцима ауторских права.

САДРЖАЈ

1	Обраћање Ђорђа Лобачева читаоцима	5
2	Уводни текстови	7
2.1	Чика Ђорђу с љубављу, Здравко Зупан	8
2.2	Реч уредника, Живојин Тамбурић и Кристијан Релић	10
2.3	Напомене приређивача: Здање духа, огњиште радости, Зоран Стефановић	11
3	Биографија Ђорђа Лобачева, Здравко Зупан	15
4	Биографија Здравка Зупана, Зоран Стефановић	23
5	Критички осврти	27
5.1	Ђорђе Лобачев, још једном о посети из старих времена, Жика Богдановић	28
5.2	Ђорђе Лобачев или Лепо и племенито, Васа Павковић	36
5.3	Човек који је преживео смртност стрипа, Зоран Ђукановић	39
5.4	Пустоловно онирички жанр и други подухвати, Александар Зограф	49
6	Стрипови	53
6.1	Први стрип нацртан супрузи (1931)	54
6.2	Крваво наследство (1935)	57
6.3	Барон Минхаузен (1941)	72
6.4	Биберче (1943)	100
6.5	Сатурн долази у помоћ (1966)	128
6.6	Стелин рођендан (1986)	139
6.7	Цар Лазар и царица Милица (1989)	154
7	Илустрације	159
7.1	Књижне илустрације	161
7.1.1	Предратне илустрације	161
7.1.2	Окупацијске илустрације	165
7.1.3	Послератне илустрације	170
7.1.4	Илустрације из Румуније	186
7.1.5	Илустрације из СССР	188
7.2	Новинске илустрације	191
7.3	Стрипске илустрације	194
8	Карикатуре	201
9	Разно	211
10	Фотографије	223
11	Калиграфије, наслови и логотипови	231
12	Слободне илустрације	237
13	Успомене других на Лобачева	241
14	Стрипографија, Здравко Зупан	249
15	Библиографија илустрованих књига, брошура, плаката, друштвених игара и карикатура, Здравко Зупан, Зоран Стефановић, Ирина Антанасијевић, Кристијан Релић и Сњежана Зупан	253
16	Библиографија о Ђорђу Лобачеву, Здравко Зупан и Зоран Стефановић	263

1 ОБРАЋАЊЕ ЂОРЂА ЛОБАЧЕВА ЧИТАОЦИМА

Драги читаоче,

Дозволите ми да се пре свега захвалим ауторима ове књиге. Замишљајам какав су труд уложили да, зрно по зрно, сакупе податке о моме безмало три четвртине столећа дугом раду.

Пре пет година изишла је, у издању „Просвете“, моја књига „Кад се Волга уливала у Саву“, где сам углавном описао свој живот, његове перипетије. Док ова, коју сада држите у рукама, говори о мени као цртачу, који је тој врсти уметности посветио сав дуги пут који му је одредило Њ. В. Природа.

Захваљујем се издавачу а и свима који су допринели да ова књига угледа света.

За мене је ова монографија и велика част и огромна радост. Радост — јер је то доказ да мој живот и труд нису прошли узалуд. Част — јер је она изишла у Београду, граду који ми је најдражи на свету, а који сам морао да напустим, не својом вољом, оних мучних и мутних послератних четрдесетих година.

Иако по рођењу Рус, и поред прохујалих деценија, ја се и дан-данас осећам Београђанином. И ова монографија је изванредан доказ да ме ова земља, овај чудесан град на ушћу Саве у Дунав сматрају као свог.

Хвала!

Вама, пак, лично желим да вас прати сва срећа коју може да да овај наш живот.

Ђорђе Лобачев

Написано неколико месеци пред смрт 2002. године када је претходни издавач најавио да жели да објави ову књигу.

2

УВОДНИ ТЕКСТОВИ

2.1 ЧИКА ЋОРЋУ С ЉУБАВЉУ

Крајем 1980. или почетком 1981, не сећам се више тачно, навратио сам у редакцију *Yu stripa* која се у то време налазила на последњем спрату, у ствари поткровљу, зграде „Привредног прегледа“ и делила је просторије са још неколико других издања „Дечјих новина“. Била је то једна од мојих уобичајених посета и разговора са Сибином Славковићем, уредником *Yu stripa*. У једном тренутку он ми је пружио неку честитку и рекао: „Погледај, Ћорђе Лобачев нам је честитао Нову годину!“ На моју огромну радост, поред неколико топлих, пригодних речи упућених овој издавачкој кући на карти је била написана и адреса. Замолио сам Сибина да ми је препише. Договорили смо се да урадим краћи интервју за један од наредних бројева *Yu stripa*.

По повратку кући одмах сам почео да пишем писмо. Али, запело је већ на самом почетку. Наиме, нисам знао како да се обратим старом мајстору стрипа. Свакодневно „друже“ звучало ми је званично и озбиљно, а ја сам га, иако се нисмо познавали доживљавао као особу која ми је блиска јер сам одрастао, између осталог, и на његовим стриповима. „Господине“ такође није долазило у обзир, јер то у оно време није било уобичајено ни код нас ни код њих. Због велике разлике у годинама почео сам са: „Драги чика Ћорђе“. Послао сам писмо не надајући се много одговору. На моје велико изненађење чика Ћорђе је одговорио веома брзо. У другој половини исте године дошао је у Југославију са Вером Бобчонок, која га је пратила на свим путовањима, да обиђе родбину и пријатеље. Од 1969. до 1987. због прописа који су владали у СССР-у њима је било дозвољено да путују у иностранство сваке друге године. Тада смо се упознали и одмах осетили узајамне симпатије. Наставили смо да се дописујемо и виђамо приватно приликом сваког Вериног и његовог доласка. Упознали су се са мојом породицом и постали драги гости у нашем дому.

Са првим стриповима Ћорђа Лобачева сусрео сам се у најранијем детињству. У то време, а било је то током педесетих година, *Политикин Забавник* је репринтовао неколико његових предратних радова. Временом, откривајући и друга остварења настала у међуратном периоду, почео сам да се упознајем и са новим Лобачевљевим стриповима: у другој половини шездесетих чика Ћорђе се вратио на југословенску стрип-сцену посредством *Политикиног Забавника*; почетком седамдесетих година захваљујући ентузијазму Жике Богдановића и његовом *Пегазу* теоријски је валоризован његов опус; а крајем осамдесетих Срећко Јовановић је чика Ћорђу Лобачеву широм отворио врата „Дечјих новина“ омогућивши му тако да се искаже и на стриповима рађеним у колору.

Његова професионална каријера аутора стрипа трајала је шест и по деценија, нажалост, не увек у континуитету. Паузе које су, од стрипа до стрипа, каткад бивале дуге по десет и више година биле су узроковане

пре свега политичким и идеолошким разлозима. У тим интервалима чика Ђорђе се интензивно бавио карикатуром и илустрацијом. Али, чим су то прилике дозвољавале, он би се поново враћао својој првој љубави — стрипу. Колико је у њему тај порив био јак можда понајбоље илуструје податак о стрипу „Хоћу све да видим“ који је нацртао 1953. године, у доба Информбироа, у Букурешту за лист *Festival*. Успео је да објави стрип онда када је он у том делу света био идеолошки дисквалификован и проглашаван за декадентну буржоаску уметност.

Поседовао је несвакидашњу радну енергију. Буквално до краја живота није испуштао оловку из руке. Стварао је и онда када је то због разних здравствених проблема, а нарочито због проблема са видом, било изузетно напорно и исцрпљујуће. О тој задивљујућој вољи и бескрајној љубави према стрипу и цртању уопште, сведоче његове сликовнице и стриповане бајке које је последњих година издао новопазовски „Бонарт“ Божидара Поповића.

Иза Ђорђа Лобачева нису остали само незаборавни стрипови који су улепшали детињство многих генерација, остало је мноштво илустрација, илустрованих књига и сликовница, карикатура, цртежа, друштвених игара... У свакој од ових области чика Ђорђе је умео и имао шта да покаже.

Освајао је својим шармом и искреношћу све који су са њим долазили у додир, неретко, претварајући успутна познанства у трајна пријатељства и у позним годинама: Саша Мрваљевић, Неша Никић, затим Русина и Саша Смиљанић, Слободан Лукић, Мара и Срећко Мрваљевић можда су прави примери за ову тврдњу.

Родити се као син царског вицеkonzула, рано остати без родитеља, неколико пута без домовине, отпочети више пута у животу са два кофера у руци, а притом задржати ведрину духа, оптимизам и веру у боље сутра, то укратко значи бити Ђорђе Лобачев. Пре пар година седео сам у једној београдској башти са дизајнером Драганом Мишковићем који је припремао неколико краћих телевизијских емисија о стрипу. Под утиском управо прочитане чика Ђорђеове аутобиографске књиге *Кад се Волга уливала у Саву* у једном тренутку је, отприлике овако, рекао: „Ако у животу постављамо себи узоре, онда то не би требало да буду велики људи или познате историјске личности, онда то треба да буде неко као што је Ђорђе Лобачев“.

Изворно објављено:

Зупан, Здравко. „Чика Ђорђу с љубављу: Ђорђе Лобачев (1909 -2002)“ /in memoriam/, *Стрипотека*, број 873, „Маркетпринт“, Нови Сад, септембар 2002, стр. 2.

2.2 РЕЧ УРЕДНИКА

Ово је пета књига издавача „Modesty stripovi“ из едиције „Осврти“, са монографијама и критичким есејима о стрипским ауторима и остварењима, и нова књига издавача „Макондо“ са којом се наставља њихов напор, после започетих сабраних дела, да прикажу комплетно стваралаштво Ђорђа Лобачева.

Ова књига је монографија о Ђорђу Лобачеву (1909-2002), уметнику који је стварао и живео у Београду током значајног дела свога живота. Својим талентом и радовима у стрипу, илустрацији и калиграфији оставио је неизбрисив траг у нашој уметности. Примере његових радова сакупљао је преко 30 година аутор ове књиге Здравко Зупан (1950-2015). Ова књига је и испуњење договора уредника „Modesty stripova“ и Здравка, који нас је тако изненада напустио и оставио празнину за собом и у нама, најзначајнијег историчара и истраживача стрипа код нас, аутора стрипова, уредника и публицисте, али и изузетног пријатеља и сарадника.

Захваљујемо се Сњежани Зупан, Здравковој супрузи, и Зорану Стефановићу, Здравковом пријатељу и поштоваоцу, који су прикупили и приредили материјале за ову књигу у расутој Здравковој оставштини, све по садржају који је Здравко припремио 2011. године. Треба истаћи и велики напор Владимира Вукашиновића који је технички и графички уобличио ову књигу. Захвални смо и Жики Богдановићу, Васи Павковићу, Зорану Ђукановићу и Саши Ракезићу који су написали критичке осврте за ову књигу.

Надамо се да ће ова књига бити препозната као важан догађај и допринос нашој стрипској сцени, као и нашој уметности и култури, да ће упознати шири круг заинтересованих са јединственим животом и радом Ђорђа Лобачева и бити инспиративна за нове стрипске ствараоце.

Београд / Лондон, јануар 2020.
Живојин Тамбурић, „Modesty stripovi“
Кристијан Релић, „Макондо“

2.3 НАПОМЕНЕ ПРИРЕЂИВАЧА: ЗДАЊЕ ДУХА, ОГЊИШТЕ РАДОСТИ

Две деценије од почетка рада, сада давног октобра 2000. године, за светлост дана је спремна монографија Здравка Зупана *Лобачев: Чардак и на небу и на земљи*, захваљујући великој групној синергији посвећеника. Прошло је пола деценије откако Здравко није са нама, и три године откако смо се усудили да довршимо захтевну мисију. У питању је једна од најважнијих и најишчекиванијих књига за популарну културу Срба, Југословена, Руса и њима блиских народа, са несумњивим значајем и за неке друге културе, рецимо: француску, бугарску, данску или, пак, турску...

Књига је осмишљена крајем 20. и почетком 21. века, када је добила свој приметак у последњем боравку Чика-Ђорђа у његовом вољеном Београду у јесен 2000. године. Тада је старина донео оригиналне цртеже и сопствену документацију. Велико име нашег издаваштва и културе, Срећко Јовановић, као тадашњи заступник Лобачева, учествовао је мудрошћу, визијом и уредничким знањем.

Али то је био тек почетак замашног подухвата. Њега не би било да Здравко Зупан није кроз читаву своју истраживачку каријеру утрошио енорман труд и време да би опус великана сабрао, истражио, разумео, заступао, осмислио, али и пренео искру радости на своју најближу околину, која је надаље и преузела штафету.

Смрћу Чика-Ђорђа 23. јула 2002. у Петрограду (Санкт-Петербургу), Зупан је убрзао рад на књизи. По документацији видимо да га је настављао у више наврата до следеће деценије, све до преране и неочекиване смрти 9. октобра 2015. што је најдубље потресло југословенску стрипску заједницу.

Како је рађено

Неко је морао преузети ризик склапања коцкица, да буде приређивач књиге који ће у свакодневним *разговорима* са димензијом у којој су сада Здравко, Чика-Ђорђе и Срећко, покушати да разуме fine нијансе порука коју су му понекад између редова оставили, или тек да претпостави. Потписник ових редова се ту изложио одговорности посебно осетљиве врсте.

Олакшица је била да су се неке ствари подразумевале. Приређивач је растао од малих ногу на овом штиву, имао је прилике да упозна Чика-Ђорђа, буде накратко пословни партнер са Срећком Јовановићем, а изнад свега, да више од две деценије буде Здравков сарадник. Није било неког посебног страха, само велики осећај одговорности и бојазан да се не огрешимо о великане својом равнодушношћу или слабостима. Уласком проф. Ирине Антанасијевић у наш живот и упознавањем са чудесним Димитријем Јурјевичем Лобачевим, нашим драгим Чика-Мићом, добили смо велике снаге. Потписник је 2017. постао и заступник породице Лобачев и уредник сабраних дела Лобачева, а од 2016. био је и координатор заштите заоставштине Здравка Зупана у име Удружења стрипских уметника Србије. Оба пројекта се, иначе, раде у сарадњи са Министарством културе и информисања Републике Србије.

Десетак изнимно мотивисаних људи је од фебруара 2018. до пролећа 2021. утрошило коју хиљаду радних сати на пројекте Лобачева, устројени од два важна издавача уз подршку Центра за уметност стрипа Удружења стрипских уметника Србије. Први издавач је Живојин Тамбурић

из београдско–лондонских „Модести стрипова“, главни уредник капиталне едиције „Осврти“, који је посао око монографије договорио са самим Здравком. Други је Кристијан Релић из „Маконда“, куће која објављује такође капиталну едицију Сабраних стрипова Лобачева, што је духовни аманет који им је 2012. лично дао Здравко Зупан, на Сајму књига.

Породица Зупан дала је срчану подршку намерама стрипских заљубљеника. То је све помогло да се добије цела слика задатака и да се лакше саберу снаге. Али не треба се заваравати о лакоћи, јер је тиме тек почело довршавање најважнијег подухвата у савременом српском стрипу, слојенијег чак и од сабраног „Дикана“ Лазе Средановића.

Зупан је са Јовановићем и Лобачевим оставио списак стрипова и илустрација, упутство за распоред текстова и других прилога. Такође је, срећом и најважније, оставио сабрану грађу за ликовне елементе, материјал који је деценијама мукотрпно сакупљао — систематичан, посвећен и пун љубави како га је Господ већ дао.

Но, јасан и елегантан циљ на папиру, идеал будуће књиге се распршио кад смо упловили у океан грађе која покрива једно пуно столеће, океан у кимеријским маглама... Текстови у десетак верзија; индиције да би нешто могло постојати, али га просто нема; уметникови спискови књига као варљиво обећање комплетности, али су реално тек почетак пута, шутири и често нетачни јер су писани по сећању, у туђини; расутоост материјала у разним облицима и медијима; богати фолдери са сликама, понеки неприпадајућим; ликовни материјал намењен за књигу, али ниске, неупољиве резолуције.... Али све време је ту била бакља коју су *Три добра човека* и даље држала изнад наших глава, да не залутамо: главни материјал је био ту, у јасном и чврстом уредничком концепту.

Показало се да је енормни посао рада на Сабраним стриповима био ипак бржи, него рад на монографији. Садржај Сабраних стрипова, наиме, чине објављене табле стрипова, које смо после месеци

прилежног рада Мирослава Танасијевића могли одмах видети обновљене и поново рођене. На другој страни, ова монографија је до скоро била само прижељкивана визија: била је разбијена на миријад будућих елемената које је требало наћи, технички приредити и ставити у смислену целину, понекад набавити по белом свету, месецима истраживати, чак и ако нисмо били уверени у постојање податка, као што је био случај са неким елементима библиографије илустрованих књига, која нас је на крају задивила својом обимношћу. Исто је важило за секундарну и терцијарну библиографију о Лобачеву, која се довршавањем попела на скоро 600 јединица, за сада.

Иоле упућеном за опус Лобачева и српску културу било је прилично јасно која је била мотивација Зупана и доајена да се одређено стрипско дело укључи у ову књигу. То је већином овде спроведено, са изузетком подугачког научнофантастичког „Снимка године“ (верзија из касних 1980-их), којем је због недостатка простора у књизи и скромнијег квалитета резервисано место у сада постојећим Сабраним делима.

Ипак, недостајале су две важне ствари у грађи. Прва је била велики синтетички текст о Лобачевљевом животу и раду, какав смо прижељкивали из пера лично Здравка Зупана. По жељи породице Зупан, али и због недовољно времена и других ресурса, овом приликом није рађен посебан историјски текст из пера другог аутора, али је уз друге Здравкове текстове, стављен и његов биографски чланак о Лобачеву. И даље је много шта непознаница о неким кључним проблемима из живота Лобачева и целог нараштаја, али последњих година многе државне и приватне архиве постају доступне, па ће то помоћи да се за коју годину добије једна детаљнија студија групе истраживача.

Такође је недостајала (али знамо да је била планирана) библиографија Лобачевљевих илустрованих књига, по први пут сабрана на једном месту. Библиографију, заокружено колико се у овом тренутку могло — на основу документације и машинописа–пописа Лобачева, збирке

књига Здравка Зупана и сопствених истраживања у неколико европских земаља — сачинили су Зоран Стефановић и Ирина Антанасијевић, нарочито уз помоћ Сњежане Зупан, Кристијана Релића, Владимира Тополовачког и Немање Баћковића у име редакције *Политикиног Забавника*.

Немерљиву помоћ смо имали из Москве — одакле нам је породица Лобачевих била подршка у новој грађи, саветима и бодрењу.

Монографија као најавна нових пустиловина

Монографија *Лобачев: Чардак и на небу и на земљи* је књига-мајка, она ће родити многе друге књиге. Живот и опус овог добродоћивог човека, читаве епохе, па и саме себе — видећемо у другом светлу.

Аутобиографија Лобачева *Кад се Волга уливала у салу: Мој животни роман*, није имала реиздање још од 1997, иако је пуно тражена. И она ће једном добити своју инкарнацију са коментарима и новом грађом кад се архиве још мало отворе. Бићемо изненађени неким новим димензијама једне чудесне биографије. У овом случају не уздајте се у претпоставке о било коме и било чему.

Постоји још једна замисао, од пре две деценије: сачуван је списак људи чије су успомене о Лобачеву, Јовановић и Зупан желели да набаве и укориче. Неки од њих су променили светом, али неки нису. Због простора би то захтевало посебну књигу или — зашто не? — специјални број часописа *Градац* где осим Бранка Кукића делује и угледни стрипар Мирослав Марић и где је Здравко Зупан уредио број о Мауровићу, тик уз темате о Прату, Мебијусу, Билалу и Канифу.

Уверени смо да ћемо за коју годину имати довољно сазнања и за један засебан том чисто истраживачке монографије где би се неколико задатака довршило након пуног столећа: да се детаљно расветли (у неколико тајанствена) биографија; уради анализа целог дела — жанровска, тематска, стилска, културолошка — опуса који је утемељио наше модерне стрипске жанрове:

српске историјске епохе, кримић, научну фантастику, бајке, епiku, наменски, дечји, авантуристички итд; и на концу, да се темељно аотирају ове нове библиографије и приреди прецизна стрипографија која би укључила минијатуре заборављене и расуте по периодици и уџбеницима.

Важан задатак је и објавити сабране илустрације и карикатуре, по периодима и земљама, а други је прештампати сликовнице у једној едицији. Са овим библиографијама, то ће од сада бити могуће. Мора се радити и на преводима ове и других књига на руски, француски и још неке језике.

*

Као темељна појава, монографија ће несумњиво имати утицај, нарочито у српској и руској култури, југосфери, а бар неки значај и у француској, где је Лобачевљев опус био важнији него што смо доскора знали. Постоји и ново сагласје између званичне Москве, сада заинтересоване за руско наслеђе у светској популарној култури, и Београда, спремног да представи свој допринос свету.

Томе је најзаслужнија професорка београдског Филолошког факултета, Ирина Антанасијевић, један од покретачких духова данашњих руско-српских културних веза. Њена појава је у овој деценији довела до преображаја и убрзавања планова у српским стрипским студијама, ваљано фокусирање. Осим њених личних монографија и редовних архивских истраживања широм Европе, неки од дивних плодова труда ње и њеног тима су и капиталне изложбе о Русима у Србији у Дому руске дијаспоре имена Александра Солжењичина у Москви. Тамо су од 2018. већ одржане три изложбе: „Руски стрип Краљевине Југославије“, „Сергеј Соловјев (1901–1975) — коњаник и стрипар“ и „Павле и Ђорђе Лобачев, дипломата и сликар“, док је за 2021. предвиђен опус Ивана Шеншина.

Осим тога, и друге колеге у овом времену дају резултате својих истраживања и тумачења, на челу са полихистором

Жиком Богдановићем, који је 1974. вратио Лобачева у српску културу.

Не само због Лобачева, од међународног је и непроцењивог значаја општа битка породице Зупан, Удружења стрипских уметника Србије, државних органа и стручне заједнице да се спасе заоставштина Здравка Зупана — као главна светска збирка за српски, југословенски и руски стрип и илустрацију — и да се ниједан мукотрпно сакупљан или написан комад документације не протраћи. Цела једна половина стрипа Европе, Исток, не може се разумети нити прештампати без ове збирке, нити ће се без ње схватити неке појаве на Западу.

Мисли пред саму штампу

Неминовна је туга да се монографији не можемо на овој равни радовати заједно са Чика-Ћорђем, Срећком и Здравком. Но, са друге стране, један плод њихове животне силе, ваљан показатељ њихове животне борбе и најдубљих уверења, сада је спасен и деловаће још благотворније на све нас, али и на оне млађе и боље, који тек долазе.

Књига се појављује у едицији „Осврти“ куће „Модести стрипови“, већ деценију глав-

ној синтетичкој едицији српског стрипа, духовном чеду Живојина Тамбурића. У едицији која показује у пуној мери славу нашег приповедања у сликама појавили су *Стрипови које смо волели: Избор стрипова и стваралаца са простора бивше Југославије у XX веку* Тамбурића, Зупана и Стефановића, и монографије о великим мајсторима — о Иви Кушанићу Зупана и о Душану Рељићу Предрага Ћурића. Има ли природнијег места да се појави Зупанова књига о Чика-Ћорђу?

Планети која је утонула у дивљаштво силе и лудило страха, овом Закључаном Свету, нема боље поуке него да крене путем свечовечанских идеала Чика-Ћорђа Лобачева, Срећка Јовановића и Здравка Зупана — људи који су исказали и сведочили највише вредности; јако али никад прегласно, храбро али никад неумесно.

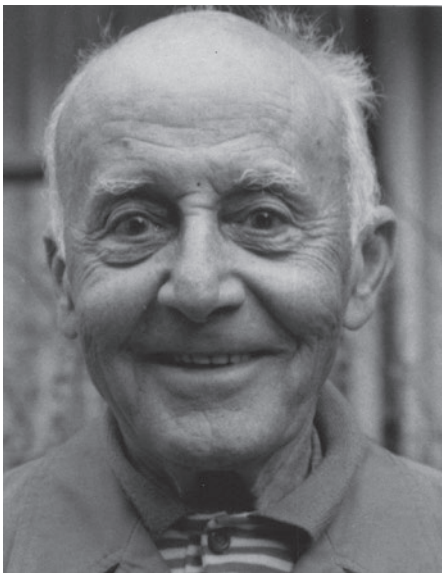
Племенитост њихове поруке враћа смисао и укус људском битисању и битку, што се да видети у стотинама елемената књиге *Лобачев: Чардак и на небу и на земљи*, тог малог духовног здања, света у напруксу, урађеног са пријатељима и за пријатеље.

Чинилаца можда мајушних, али неретко бесцених радости наших живота.

Зоран Стефановић

Центар за уметност стрипа при
Удружењу стрипских уметника Србије

У Сремском Београду, 13. априла 2020.
и на Бадњи дан 6. јануара 2021.

3 БИОГРАФИЈА ЋОРЋА ЛОБАЧЕВА (1909-2002)

Здравко Зупан

Јуриј Павлович Лобачев — код Срба знан као Ћорђе — један је од пионира српског и југословенског стрипа и један од најзначајнијих аутора Европе у овој области. Дубок траг оставио је, такође, и на пољу илустрације и карикатуре.

Син руског племића и царског дипломате Павела Артемијевича Лобачева и Зинаиде Владимировне Лобачеве, рођен је 4. марта 1909. године у Скадру на Бојани, тада у саставу Османског царства. Кум му је био Његова висост Кнез Димитрије, војвода граховски и зетски, Петровић-Његош. Сестра му је била Евгенија (рођена 1905), а браћа Артемије (1906) и Светислав (1915).

У Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца (касније: Југославију) Лобачев је стигао са родитељима, браћом и сестром 1919. године. Након преране смрти родитеља — отац 1921. у четрдесет шестој години живота, мати 1922. у тридесет осмој — сирочићи живе тешко, најмлађи у почетку на улици, на ивици егзистенције. Ћорђе завршава Прву руско-српску гимназију 1929. године, а потом уписује Историју уметности на Филозофском факултету у Београду.

Оженио се Јелисаветом Апухтин, кћерком руског царског генерала 1934. године. У том браку рођен је син Димитрије — Мића 8. марта 1935. у Београду.

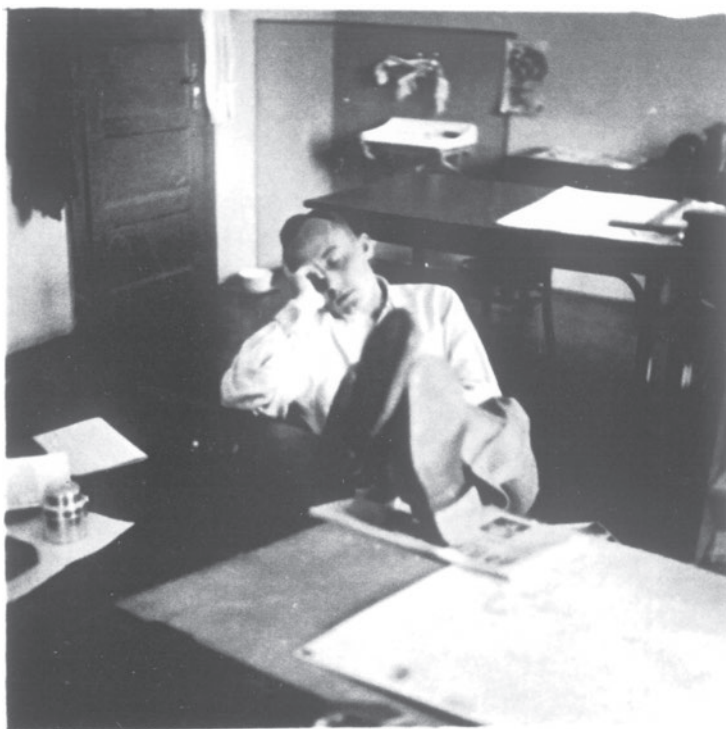
Широј јавности Лобачев се први пут представио 1929. године једном политичком карикатуром. Објављена је у листу *Брка*, издању Удружења продаваца и разносача новина, који је због њене антивладине поруке био заплењен.

Тридесетих година, у време велике економске кризе, Лобачев се, мењајући послове, укључујући и физичке, прихватио и цртања реклама за разне трговачке фирме. Тако је 1935. нацртао и своје прве стрипове, уствари, рекламне

каишеве од по 3–4 цртежа за Кушаковићев калодонт, пасту за зубе. Међутим, по сопственом признању, он је од стрипа желео нешто друго.

Београдска *Политика* је, наиме, још 20. октобра 1934. године, на својој дванаестој страни донела следеће саопштење: „Од сутра у *Политици*! Најновије чудо нашег времена: роман који се чита два минута дневно; мање се чита а више се гледа; имате биоскоп код своје куће. У сутрашњем броју почеће *Политика* да објављује и један нов роман потпуно непознате врсте код нас: роман у сликама или, како то зову Американци, роман у 'стриповима', што ће рећи каишевима, дакле каишевима слика.“

И доиста, једна цела страна сутрашњег броја *Политике* испуњена је са шест каишева стрипа „Детектив Икс-9“ Александра Рејмонда и Дешајела Хемета. Објављивање овог авантуристичког стрипа, првог те врсте у нашој средини, представљало је својеврсну сензацију. Сећајући се овог догађаја Ћорђе Лобачев је изјавио неколико деценија касније:

Тренутак предаха, у „Политици“, касних 1930-их, Београд

„А онда је једног јесењег дана, у *Политици* освануо први прави стрип — 'Тајни агент X-9' Алекса Рејмонда — на текстове мајстора криминалистичког романа Дешајела Хемета. Била је то, да тако кажем, љубав на први поглед. Верујем да није било читаоца овог листа који је остао равнодушан према овој новини, коју је у *Политику*, мислим, увео један од њених тадашњих уредника изванредни, дивни, незаобилазни Дуда Тимотијевић. Поготово је то био случај са мном. Чинило ми се као да тај стрип долази из мојих најдубљих снова, као да изражава моју најтананију интиму, које ни сам дотле нисам био свестан. Али, истог часа, у стрипу сам препознао изражајно средство којим бих и сам могао овладати, уз чију бих помоћ могао исказати своје латентне стваралачке пориве. Био је то прави потрес.“ (Одломак из интервјуа датог Жики Богдановићу за *Пегаз*, Специјал бр. 2, децембар 1989, под насловом „Кладенац у којем се огледају звезде или Онирична обзорја Ђорђа Лобачева“.)

По угледу на *Политику* стрипове почињу да објављују и други листови. Тако, на пример, дневник *Време* у свом Божићном четвороброју најављује „Радио патролу“ и „Тима Тајлора“. Објављивање првих авантуристичких стрипова у *Политици* и *Времену*, поред тога што је представљало својеврсну сензацију, подстицајно је деловало и на наше ауторе који су се убрзо огласили са сличним остварењима. Један од тих пионирских радова представља стрип „Крваво наследство“ настао у сарадњи цртача Ђорђа Лобачева и, као сценаристе, његовог школског друга и венчаног кума Вадима Курганског, објављен на страницама илустрованог листа *Панорама*. Исте 1935. године, њих двојица у листу *Стрип* објављују сторију „Зрак смрти“ инспирисану

Лобачев, супруга Јелисавета и син Димитрије, 1949. године

совјетским романом Алексеја Толстоја *Хиперболоид инжењера Гарина*.

Важно је истаћи и да је издавач *Панорама* и првог стрипованог листа *Стрипа* био руски емигрант Анатолије Ивановић, власник издавачког штампарског предузећа

Зграда где је у време Краљевине Југославије била редакција „Мике Миша“. Некада Космајска улица 19, данас Маршала Бирјузова 19, Београд.

„Народна просвета“ (данас „Просвета“). Он је 1. септембра 1933. по пројекту архитекте Јосифа Најмана почео да зида нову пословну зграду на Обилићевом венцу у Београду. Зграда је довршена октобра наредне године и управо из њене штампарије почетком 1935. излази илустровани лист *Панорама*, а нешто доцније и *Стрип*. У то време дужност уредника у оба листа обављао је Војин М. Ђорђевић.

Од тада Лобачев претежно ради према сопственим сценаријима или познатим књижевним делима. У стрипу је био најпродуктивнији у раздобљу од 1935. до 1941. године када је сарађујући у листовима *Мика Миш*, *Политика*, *Политикин Забавник*, *Микијево царство* и другим, нацртао близу тридесет комплетних стрипова.

Као што је својевремено уочио Жика Богдановић стрипски опус Лобачева може се поделити на три групе:

1. Пустоловно–онирички жанр
2. Обрада књижевних дела
3. Национално–фолклорни

На обали Волге, 1964. године

У *Мики Мишу* је објављивао углавном авантуристичко–ониричне стрипове као што су: „Плава пустиловка“, „Принцеза Ру“ и „Бели дух“. Занимљиво је да је „Принцеза Ру“ пред Други светски рат изашла у француском недељнику *Aventures* као „Princesse Thanit“. Француски историчар стрипа Пјер Стринати (Pierre Strinati) окарактерисао је ово Лобачевљево дело као „најнадреалистичкији од свих стрипова до сад створених“. Међутим, нису сви гледали увек благонаклоно. Тако се стрипом „Принцеза Ру“ позабавила редакција *Трубе* која је у то време била у озбиљном сукобу са конкурентским *Миком Мишем*. У свом 30. броју од 14. јула 1938, осврћући се најпре на разлоге спора са издањем А. Ј. Ивковића, *Труба* даје заједљив коментар супарницима управо поводом Лобачевљевог стрипа.

„Плава пустиловка“ је ван сумње најдужи серијал Ђорђа Лобачева. Главни протагонисти били су заводљива плавуша Бети Греј („Гђица Ренар“), њен верни пратилац џиновски црнац Урсус и инспектор Нед Ролди. Овај криминалистички серијал у коме се Бети бори против гангстера Горостаса, доживљавајући успут и друге авантуре, био је веома популаран код читалаца *Мике Миша*. У једној анкети коју је његова редакција расписала почетком 1938. „Плава пустиловка“ је заузела високо четврто место одмах иза „Фантома“, „Црног атамана“ и „Мандрака“, а испред „Принца Валијанта“, „Флаша Гордона“, „Текса Торна“... Вероватно је то био разлог што му је уредништво *Мике Миша* наручило чак шест епизода.

За *Политику* и *Политикин Забавник* Лобачев је обрадио романе „Хајдук Станко“ Јанка Веселиновића, „Барон Минхаузен прича“ А. Д. Мунда, док је више стрипова нацртао према српским народним приповеткама и песмама: „Женидба цара Душана“, „Пропаст града Пирлитора“, „Баш Челик“ и „Чардак ни на небу ни на земљи“.

Сценарио за стрип „Пропаст града Пирлитора“ написао је Павле Церовић, а објављен је на страницама *Политике* током 1939. године. Ово је један од ретких стрипова у коме се Ђорђе Лобачев не јавља као

комплетан аутор. Рађен је према епској народној песми „Женидба краља Вукашина“. У старом граду на Дурмитору столује војвода Момчило, јунак изузетних телесних и моралних особина, који гине под његовим зидинама у боју са Вукашином, након што га је љуба Видосава издала.

Инспирисан Мундовим и Планковим делом Ђорђе Лобачев је у подлиску „Политика за децу“, од 4. јула 1940. до 2. јануара 1941. године, објавио својеврстан стрип–омаж под насловом „Барон Минхаузен прича“. Међутим, у његовој верзији приче су биле хронолошки повезане у једну целину. Променивши њихов редослед, он је неке приче изоставио а понеку и дописао. Тако је у његовој обради стрип садржао 27 наставка иако је инспирацију црпео само из првих петнаест поглавља. Сваки наставак, односно табла, обрађивао је једну Минхаузенову пустиловину и садржао осам слика. Текст је био смештен испод цртежа, изузев уводног кадра у коме се стари барон обраћао својим читаоцима.

Стрип „Пепељуга“ Ђорђа Лобачева, објављен у *Политикином Забавнику* током 1940. године, настао је у сарадњи са Живојином Батом Вукадиновићем, уредником *Политике*, *Политикиног Забавника* и едиције „Златна књига“. Сценарио за „Пепељугу“ писан је у стиху и представљао је, заправо, адаптацију истоимене Вукадиновићеве позоришне „комедије у стиховима у три чина с прологом и два интермеца.“

Бајка „Баш Челик“ спада у врхунска остварења српске усмене народне књижевности. У њој се говори о потрази тројице браће за трима сестрама које су отели змајеви. Уз обавезно троструко понављање, прича се фокусира на најмлађег који је и главни лик. Он ослобађа окованог Баш

Сусрет са члановима Београдског круга 2 у „Мажестику“, 1983. године, Београд

Челика који му у знак захвалности поклања три живота, али истовремено и отима невесту. Јунак се бори са њим и уз помоћ зетова–змајева, упркос низу метаморфоза Баш Челикове душе, на крају излази као победник.

Радећи стрип „Баш Челик“ и његов наставак „Чардак ни на небу ни на земљи“, Лобачев се није стриктно придржавао оригиналних предлога, већ их је прилагодио и развио према сопственој наративној идеји. Прича о царевљу Милошу, принцези Бисерки и њиховом верном пратиоцу Брки требала је да добије и свој наставак. За ту прилику планирао је да се послужи бајком „Седам лабудица“. Међутим, шестоаприлско немачко бомбардовање Београда 1941. и све оно што је потом уследило, осујетило је ове планове.

У интервјуу датом Миодрагу Пепићу, децембра 1985, за *Супер ИТД* Ђорђе Лобачев рекао је на ову тему: „Српски фолклор сам познавао врло добро, и учинило ми се да од бајке *Баш Челик*, за коју многи тврде да је једна од најлепших на свету, нема погодније теме за стрип. Прича је веома концизна, кратка, а обилује невероватним бројем фантастичних ситуација, препуних стриповског материјала. Ја сам бајку мало проширио, нешто и додао и попунио је неким новим идејама. То је плод мог става јер мислим да код транспоновања једне

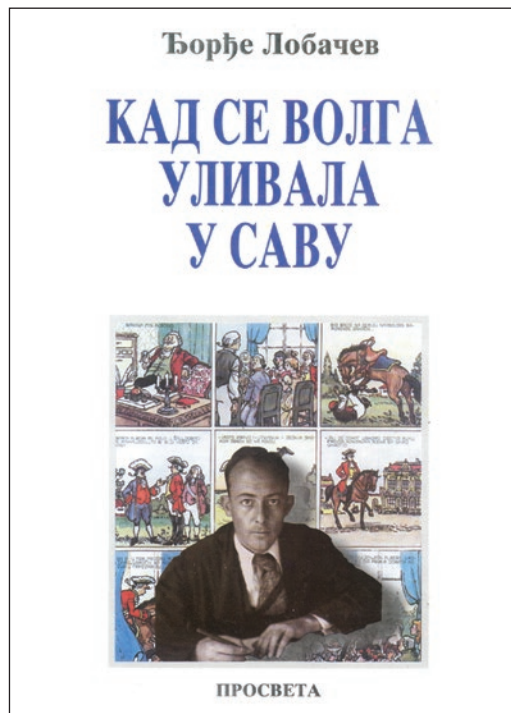
уметности у другу, дело мора да добије битне особине нечега у шта хоћемо да га претворимо. Био сам на добром путу да се, вођен оваквим намерама, приближим једном оригиналном схватању домаћег стрипа, и да ме рат није омео, мислим да бих се у потпуности усавршио.“

У *Микијевом царству* огласио се са четири епизоде антиратног стрипа „Господар смрти“ и једном епизодом стрипа „Шеиков син“.

Мелодрамски роман Едит Мол Хал *Шеик* доживео је својевремено огроман успех код читалаца. Преведен је на неколико језика, а 1921. снимљен је истоимени филм са Рудолфом Валентином. Овај популарни глумац, мит немог филма, који је пленио срца гледалаца необузданим пустоловинама у егзотичном, најчешће источњачком, амбијенту, снимио је пет година касније и филм *Шеиков син* у којем је остварио своју најславнију улогу на филмском платну. На предлог Милутина Игњачевића, уредника *Микијевог царства*, Ђорђе Лобачев је нацртао прву епизоду истоименог стрипа који је најављен као „епопеја љубави, херојства и смрти у жарком песку Африке“. Стрип је, како је то истичано у наслову, био „посвећен сени Рудолфа Валентина, љубимца милиона жена.“

Упоредо са поменутим стриповима ради илустрације за едиције „Плава птица“, „Ново коло“, „Златна књига“, као и за књиге и часописе у издању „Земљорадничке задруге“. Поред тога, сарађивао је као карикатуриста у *Ошишаном језу*, повремено радећи на реклами и разним периодичним издањима.

За време немачке окупације Београда у илустрованом листу *Коло* објављује скраћену стрипску верзију српске народне приповетке „Биберче“. У интегралној верзији „Биберче“ се појавио у облику стрипске свеске почетком 1943. у издању књижаре „Ђура Јакшић“, чији је власник био популарни фудбалски голман Милован Р. Јакшић. Из тог раздобља треба, такође, поменути његове илустрације рађене за „Златну књигу“, „Библиотеку за народ“

Лобачев, Ђорђе. *Кад се Волга уливала у Саву*, „Просвета“, Београд 1997.

Издавачке књижарнице Душана М. Делића и „Пољопривредну библиотеку“.

Током рата је сарађивао и са покретом антифашистичког отпора. Као преводилац и водич Црвене армије учествовао је у ослобађању Београда 1944, а након тога је са Совјетском армијом ишао до Будимпеште и Беча.

После ослобођења, враћа се у Београд у мају 1945. и запошљава се у НИП „Глас“. За листове *Глас*, *20. октобар* и *Дуга* ради илустрације, карикатуре и наслове. Истовремено сарађује као карикатуриста у *Језу*. Активан је и као књижни илустратор. Његове илустрације из тог периода могу се пронаћи у едицији „Библиотека за малу децу“ Душана М. Делића, затим у „Просветиној“ „Дечјој малој књизи“, као и у библиотекама „Техничке књиге“. Цела породица узима совјетско држављанство 1946. године.

Године 1949, после Резолуције Информбироа и сукоба Тита и Стаљина, Ђорђе Лобачев је заједно са породицом протеран у Румунију, у Букурешт, где остаје све до 1955.

године. У новој средини ради илустрације за „Editura Tineretului“, „Педагошку литературу“ и друге издаваче, а карикатуре за лист *За трајни мир, за народну демократију*, за разне румунске листове и листове у социјалистичким земљама. Објављује их под разним псеудонимима: Јо, Ј. Novak, Ј. Paulo, N. Jurăscu... У Букурешту је 1953. године у листу *Фестивал* објавио стрип, са текстом на седам језика, под насловом „Хоћу све да видим“.

Године 1955. трајно се настањује у Совјетском Савезу, у Лењинграду (данашњем Санкт Петербургу). За разне совјетске издаваче илуструје претежно дела југословенских писаца. Такође ради рекламне брошуре, сатиричне плакате и друштвене игре.

Од 1965. године поново је присутан на српској и југословенској стрип-сцени. У *Политикином Забавнику* од 1965. до 1967.

Јевтић, Милош. *Живе слике Ђорђа Лобачева*, Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац, 2010.

године објављује трилогију: „Тајанствена пећина“, „Сатурн долази у помоћ“ и „Доживљаји у брдима“, као и стрипове „Хајдук Вељко“ и „Чувај се сењске руке“. Стрип „Сатурн долази у помоћ“ објавио је 1966. године у скраћеној верзији под насловом „Ураган прихидит на помоћ“ у совјетском листу *Костёр*. И поред негативног односа према стрипу који је све време владао у СССР–у пошло му је за руком да публикује и стрип „Сказка о попе и работнике его Балде“ према истоименој бајци А. С. Пушкина 1987. у децјем листу *Весёлые картинки*.

Наш истакнути публициста Жика Богдановић, почев од 1974. године, у часопису *Пегаз* отпочео је стручну валоризацију целокупног опуса Ђорђа Лобачева. Од тада су репринтовани неки познати Лобачевљеви стрипови у тврдокориченим књигама и албумима, али су, такође, објављени и неки нови наслови, као што су *Бајке* од А. С. Пушкина и нове колорисане верзије стрипова *Барон Минхаузен* прича и *Трагом народне маште*, у издању „Дечјих новина“ из Горњег Милановца.

Године 1997, на предлог Срећка Јовановића, Ђорђе Лобачев је свој буран и изузетно занимљив живот преточио у изванредан аутобиографски роман *Кад се Волга уливала у Саву*. Поменути роман издала је београдска „Просвета“ у библиотеци „Посебна издања“.

Издавачка кућа „Бонарт“ из Нове Пазове, која је последњих уметникових година била ексклузивни Лобачевљев издавач, објавила је током 2000. и 2001. године, поред више сликовница, његова последња остварења — стриповане бајке *Пепељуга*, *Камени цвет*, *Храбри кројач* у едицији „Моја прва библиотека“, као и стрип *Чворко*. А у *Политикином Забавнику* је током 2000. одштампана колор верзија стрипа „Чардак ни на небу ни на земљи“.

Ђорђе Лобачев је добитник више значајних признања у области стрипа. На другом Салону југословенског стрипа (Винковци, 1985.) посвећеном обележавању педесетогодишњице модерног

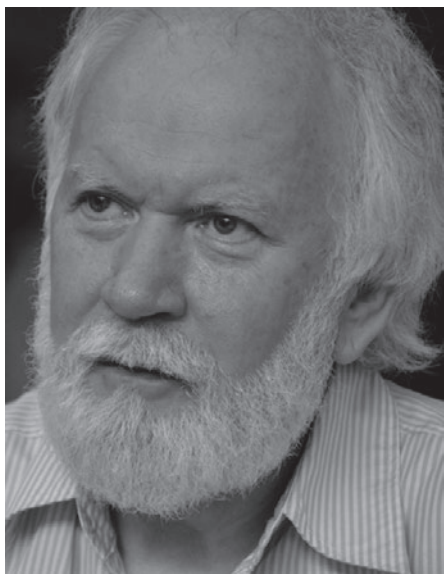
југословенског стрипа, добио је највеће признање — Гран при за животно дело. Године 1996. на првом Салону стрипа у Зајечару припала му је награда „Максим“, такође за животно дело.

По Ђорђу Лобачеву названа је и Школа стрипа коју у Београду од 1991. води Владимир Весовић.

Ђорђе Павлович Лобачев преминуо је 23. јула 2002. године у свом дому у Санкт Петербургу, не дочекавши излазак из штампе монографије посвећене његовом животу и раду.

Напомена приређивача: Здравко Зупан је ову биографију уметника написао у лето 2002. године. Овде је доносимо са малим редакторским изменама или фактографским допунама.

Зоран Стефановић

4

БИОГРАФИЈА ЗДРАВКА ЗУПАНА (1950-2015)

Зоран СТЕФАНОВИЋ

Здравко Зупан (1950–2015), био је београдски историчар, уметник, издавач и уредник, по многим основама кључна личност модерног српског, југословенског и балканског стрипа.

Између осталог, утемељио је историографију југословенског стрипа, цртао стрипове за велике светске издаваче Дизнија, Хану-Барберу и Кауку, а уреднички је осмислио многа изванредна издања за децу и одрасле. Стрипови су му објављивани у двадесетак земаља на три континента, на преко петнаест језика.

*

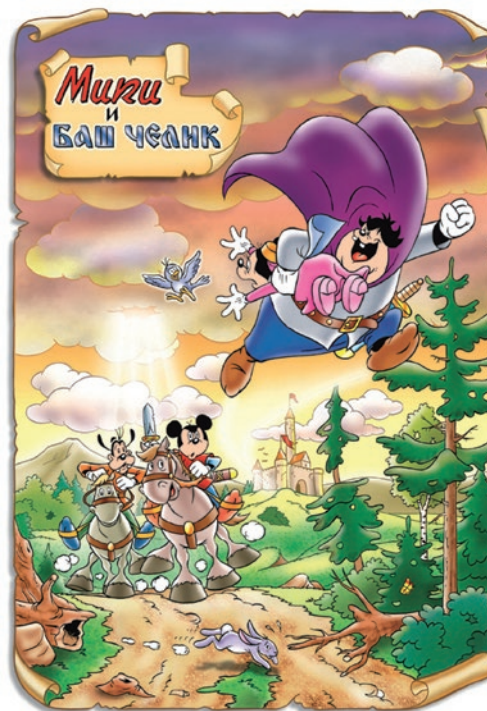
Зупан је рођен у Загребу 7. фебруара 1950. године од оца Карла из Словеније и мајке Кате из Хрватског Загорја. Када је Здравко имао девет месеци породица се пресељава у Београд. Ту је завршио основну и графичку техничку школу, а потом наставио студије на ликовном одсеку Више педагошке школе у Београду.

Био је, између осталог, један од првих чланова стрипске групе „Београдски круг 2“ коју је основао Бојан М. Ђукић од 1977. године; суоснивач Удружења аутора стрипа Социјалистичке републике Србије од 1986; члан секције историчара уметности УЛУПУДС од 1987, и један од утемељивача Удружења стрипских уметника Србије 2010. године (када је, из урођене скромности, одбио да буде председник, али је био у Управном одбору).

Као стрипски уметник дебитовао у средњошколском добу 1965. године у београдском *Малом језу* уредника Милета Добрића и ваљевском *Пингвину* Бране Николића, а две године касније почиње сарадњу са горњомилановачким „Дечјим новинама“ Срећка Јовановића, где му је ментор био, између осталих, Живорад Атанацковић.

Зупан је показивао велику надареност и за реалистичку и за карикатуралну стилизацију. Половином седамдесетих година је нацртао две епизоде стрипа „Fix und Foxi“ за познатог минхенског издавача Ролфа

Кауку. Радио је као цртач на лиценцим серијама: „Tom & Jerry“ по сценаријима Лазара Одановића и својим за загребачки „Вјесник“ и „Мики Маус“, „Шиља“ и „Гаша“ у француском магазину *Le journal de Mickey* од 1991. до 1994. по сценаријима Франсоа Кртеђанија, преко менаџера Ервина Рустемагића. У Србији је био запажен Зупанов стрип „Мики и Баш-Челик“ (*Микијев забавник*, 1999) према сценарију Николе Масловаре (издавач: „Политика“), у којем је свет Микија Мауса спојен са српском народном бајком. Зупан је творац и познатих серијала „Зузуко“ и „Муња“, објављиваних у Србији, Хрватској, Румунији и Енглеској.

Мики и Баш Челик (1999)

Поред уметничког стварања, бавио се историјом и критиком српског и југословенског стрипа. Публицистички рад започео је 1979. на страницама *УУ стрипа* уређујући рубрику „Из историје југословенског стрипа“. Ова рубрика, у којој су често по први пут широј јавности представљени многи заборављени

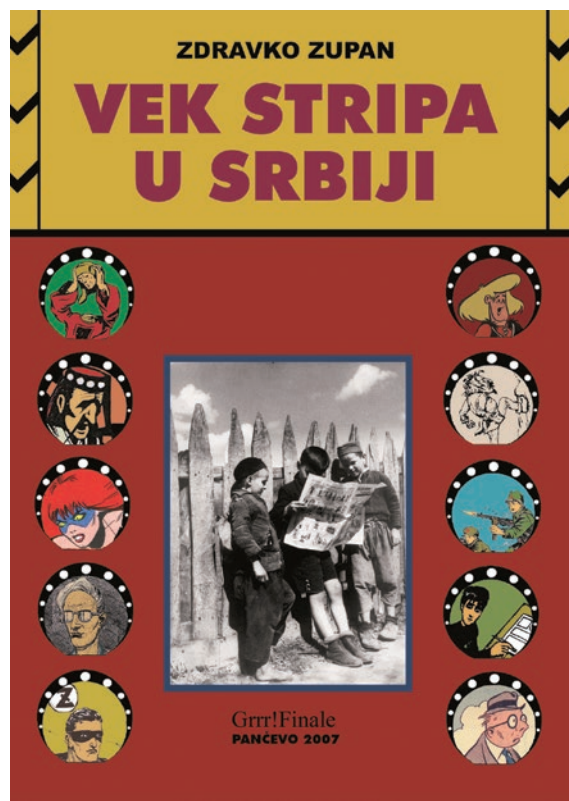
аутори, њихови јунаци и издања, излазила је до 1986. године. Из ње је произашао и први том монографије *Историје југословенског стрипа*, настао у сарадњи са Славком Драгинчићем, 1986. године, где је историографски дат исцрпан преглед развоја југословенског стрипа с краја 19. века па све до 1941. године, као и биографије и стрипографије већине најважнијих аутора.

Текстове из ове области објављивао је у разним издањима, како у земљи (*Глас омладине*, *Стрип забавник*, *Наш стрип*, *Стрипотека*, *Књижевна реч*, *Време*, *Мали стрипоноша*, *Стрипер...*), тако и у иностранству (*Tomart's Disneyana*, *International Journal of Comic Art*, *Le Collectionneur de Bandes Dessinées*, *Биографическиј словарь*, *Художники русскогo зарубежъа 1917–1939*, 45–89, *Comics behind the iron curtain*, *Donau*, *Signs*, *Strip revista...*).

Био је организатор или један од организатора више значајних изложби стрипа. Поменимо само „Београдски стрип 1935–1985“ са Зораном Ђукановићем, „Југословенски стрип 1935–1985“ са Славком Драгинчићем, Момчилом Рајином, Зораном Ђукановићем, Дарком Главаном и Вељком Крулчићем, „Различита лица стрип фантастике“ са Михаилом Куртовићем и Владимиром Весовићем (1990), као и серију изложби у 21. веку на панчевачком фестивалу ГРРР! у сарадњи са Сашом Ракезићем.

Своја знања је применио и као издавач-уредник. На једној страни, то су била издања за познаваоце као што су ревије *Цепелин* и *Екстра цепелин* или серија репринта из златног доба српског стрипа, а са друге, палета издања за децу, високо оцењена и од стручњака и од публике свих нараштаја – *Дечји енигматски забавник Муња*, *Муња стрип* и *Муња бојанка*.

Током 1987. године био је уредник стрипа у *Кекецу*, једном од најзначајнијих стрип-недељника друге Југославије. Крајем 1998. године у сарадњи са Васом Павковићем приредио је за „Стубове културе“ књигу *Дечји биоскоп* у којој су сакупљени радови „српског Вилхелма Буша“ – сликара и пе-

Век стрипа у Србији (2007)

сника Бране Цветковића, и заједно са Павковићем уредио књигу Срећка Јовановића *Велики сан* („Архив“, Панчево, 2007). Аутор је монографије која је 2007. произашла из сарадње са фестивалом ГРРР! — *Век стрипа у Србији*. Такође је и аутор монографија *Вељко Коцкар — стрип, живот, смрт* (2009), *Зигомар — маскирани праведник* (2011), *Ураган* (2012), *Доживљаји Мике Миша* (2014) и *Стрипске мајсторије Иве Кушанића* (2015). Приредио је тематски троброј часописа *Градац* посвећен стваралаштву Андрије Мауровића (2013).

Са Живојином Тамбурићем и Зораном Стефановићем аутор је критичког лексикона *Стрипови које смо волели: Избор стрипова и стваралаца са подручја бивша Југославије у XX веку* (Београд 2011) који је добио Награду за издавачки подухват године на Београдском сајму књига, а проглашен је стрипским догађајем године у *НИН*-у (Београд) и *Јутарњем листу* (Загреб).

Због непроцењивог доприноса, Здравко Зупан је добио и друга главна признања

регионалног стрипа, као што су Награда за теоријски допринос развоју југословенског стрипа (IV Салон југословенског стрипа, Винковци 1988); Награда „Фра Ма Фу“ за посебан допринос развоју југословенског стрипа (ОК ССОВ и „Стрип клуб 85“, Вировитица 1988); Награда „Срећко Јовановић“ (Међународни салон стрипа, Студентски културни центар, Београд, 2009); Меморијална плакета за допринос српском стрипу „Никола Митровић – Кокан“, Лесковац 2011); Плакета „Стеван Синђелић“ СО Пантелеј за допринос стрипу и Признање за допринос српском стрипу Међународног салона стрипа у СКЦ (2015).

Самосталном ауторском изложбом у Београду и Нишу обележио је 2015. педесет година од објављивања свог првог стрипа.

*

Здравко Зупан је у петак 9. октобра 2015. у Земунској болници преминуо у 65. години, од последица срчаног удара. Иза њега су остали супруга Сњежана, кћер Стела, унука Ива и зет Вељко.

Колеге, породица и пријатељи настоје да се завештање овог ствараоца — у виду његових истраживања, уметничких

Стрипови које смо волели (2011)

радова и јединствене збирке издања и дела — сачува и учини доступним јавности као блистав и важан део део српске, југословенске и светске културне баштине.